

ODKAZ

Čtvrtletník Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření

„... můj životopis je protkaný kulturními
a duchovními poutěmi.“

Milé čtenářky, milí čtenáři,
dostalo se mi vzácné příležitosti připravit pro vás další číslo našeho bulletinu. Na svých životních poutích každý potkáváme místa, situace a osobnosti, které nás inspirují, proměňují, formují. Pro mne osobně jedno z takových bylo setkání se spisovatelkou, básnířkou, esejistkou, překladatelkou a profesorkou bohemistiky Sylvií Richterovou, a to v roce 2016 při přípravě výstavy a doprovodného katalogu s názvem *Proměny cesty*. S úžasem jsem se nořila do jednotlivých textů, sledovala, jak její dílo i osobnost vnímají její přátelé a kolegové. Sylvie mne přitahovala svým životním optimismem, smyslem pro humor a pro krásu, nadhledem — plynoucím snad ze zkušeností ze života ve svobodné Itálii i ze schopnosti domluvit se několika jazyky, bouráním předsudků a stereotypů, silným morálním kompasem. Teprve později, kdy jsme se potkávaly častěji a zároveň se setkávaly i v rámci neliterárních aktivit, jsem snad více pochopila, odkud pevnost Sylviina přesvědčení vychází. Dnes nazírám její „slova, ticho i smích“ jinýma, proměněnýma očima. Je v tom veliká vděčnost. Jsem proto velmi ráda, že i já se mohu připojit ke gratulantům k Sylviinu krásnému životnímu jubileu, které oslaví letos v srpnu. Se svou vzpomínkou přichází spisovatelka Dora Kaprálová i básníci Petr Hruška a Zdeněk Volf. Prostřednictvím rozhovoru se samotnou Sylvií přijměte pozvání do světa protkaného krásnou literaturou. A příběh pokračuje — naše oddělení se nově stará o fond Sylvie Richterové, který čeká na zpracování i na badatele. Do fondů oddělení přibyly i materiály prvosignatáře Prohlášení Charty 77 Zdeňka Přikryla, které nám daroval jeho syn Petr. Více si můžete přečíst uvnitř tohoto čísla, stejně jako o personálních změnách v ODKAZu. Krásné letní dny Vám přeje

Romana Dominika Hrbatová

Rozhovor se Sylvií Richterovou

Milá Sylvie, co Ti dělá největší radost?

Všechno, co je pravdivé, dobré a krásné. V životě, v umění.

Z Tvých vzpomínek na dětství prosvítá motiv cesty. Říkáš dokonce, že dnes je Ti jasné, že jsi do světa musela. Nazvala by ses „poutníkem“?

Tím „poutníkem“ si na svém životopise leccos vysvětluji. Je to tu od malička, netýká se to jen putování světem, můj životopis je protkaný kulturními a duchovními poutěmi. Neko-
nečnými.

Ve Tvém osudu byla vedle Československa vepsána také Itálie, kam jsi odešla se svým manželem Sergiem Corduasem a dcerou Milenou roku 1971. Co Ti Itálie dala a vzala? Přemýšlela jsi někdy o návratu do rodné vlasti?

O návratu jsem musela přemýšlet, třikrát velmi vážně. Zaprvé, když jsem se rozvedla a neměla nikoho kromě čtyřleté dcery, neznala pořádně jazyk a nebyla žádná legrace najít byt a z něčeho žít. Dokonce italské kamarádky mi říkaly, že nejlíp udělám, když se vrátím. Nemohly si představit, o čem mluvím. Moje sestra Zuzana byla pár měsíců po mém — legálním — odjezdu zatčená a strávila půl roku v brněnských Bohunicích. Na rozdíl od Prahy se tak neříká blázinci, nýbrž kriminálu. Bylo mi jasné, že když se odněkud nedá odejít, je to vězení, i když je to velké jako jeden stát. V té době bylo Československo zemí, ze které se svobodně odejít nedalo, ani přijít se tam nedalo vždycky svobodně. Zakusila jsem to i se svými dvěma pasy. Zaznělo mi v uších: „Má smysl jít do vězení dobrovolně?“

Chtěla jsem poznávat, učit se, dělat, co smysl má. Otázka se zodpovídala sama. Když jsem se (roku 1971) rozhodla přesunout do Itálie, rozhodla jsem se také, že se budu věnovat české kultuře a literatuře. Na prvním místě byla hlavně tehdy opozice proti normalizaci, pronásledování, věznění. Udělala jsem v tom nemálo, dost riskovala, taky psala, například pro *Listy*, ale ne jenom. Už ani nevím, jaké krycí značky to nese — dnes mám pocit, že tam byly správné věci, ale už je nenajdu. Nevadí.

Podruhé to bylo v roce 1990. To jsem pracovala na univerzitě, psala, vydávala v zahraničí a v samizdatech. Konečně možnost volně a nesledovaně jezdit domů, spolupracovat, být s přáteli, se kterými už jsme se znali nebo o sobě věděli.

Přerušit práci na univerzitě nemělo smysl, studentů zapísaných na češtinu v tu dobu přibýlo. Řekla jsem si, že životní prostor už není dán státními hranicemi, že ta epochální lobotomie mezi západní a východní Evropou se musí uzdravovat a že lidé, kteří opravdu poznali jednu i druhou polovinu, v tom mají co dělat.

A bylo tu ještě něco niterného, hlubšího: v myšlení, ve způsobech, v jednání vznikla za dvacet let změna, která mě lekala. S přáteli — byli to vlastně skoro samí disidenti — s těmi jsme si rozuměli, spojení nikdy nepřerušili a měli se rádi o to víc, že jsme zažívali i nebezpečí a soucit. Ale když jsem pak viděla, jak se tu rozjely mocenské a majetkové boje, jak se rozpoutal „divoký východ“, jaké bylo procento fízlů a s jakou nevraživostí se většina lidí dívá na „emigranty“, měla jsem pocit, že na to nemám, že si to nezasloužím.

Dnes můžu žít a pracovat kdekoli, bydlím blízko Říma, v Praze mám takový milý studentský byteček a bývám tu téměř polovinu času. Nikdy se mi nechce odjet, cítím se doma tady, i když mi v Itálii nic nechybí a mám ji ráda. V rodné zemi člověk cítí, že má u sebe o anděla víc. Ale jak tu zůstat napořád, když rodinu mám v Římě? Odjíždět je vždycky smutné, přijíždět je vždycky krásné. Platí to oběma směry.

Co si o tom všem myslím je, že je to velká příležitost a velký dar, mít dva domovy, každý docela jiný, v jiné zemi. Ostatně to, co mi obě země daly, se skvěle doplňuje. Každý má svůj osud a s ním se narodí. V podstatě záleží na nás, jak ho naplníme.

Tvůj román *Každá věc ať dospěje na své místo* zrežíroval roku 2021 Igor Dostálek se studenty JAMU pod názvem *Hády: Pokusy o minulost*. Jistě Tě v představení některé momenty překvapily. Také vím, že jsi následně měla debatu s mladými herci. Jak se podle Tebe s tématem, které neprožili, dokázali vypořádat?

Igor Dostálek vynikajícím způsobem přečetl pro rozhlas Vltava čtení z románu, potom navrhl inscenaci *Každé věci* jako závěrečnou práci pro své studenty, sám text podle románu připravil. Intenzivní představení, silné momenty, nečekaná řešení... zapomínala jsem, že je to moje hra, tak mě to strhlo. Stejně silný byl zážitek po představení: studenti, snad ještě dojatější než autorka, protože hru (i celý román)

prožili jako zjevení pravdy o minulosti, kterou neznali. „Ani rodiny ani škola nám nic takového neříkali“; „neznali jsme, nevěděli“; „nikdo nemluví o této minulosti“. Byla to jejich cesta do minulého času, který nezmizel a byl i jejich. Byli vděční, byli dojatí, protože jim hra, kniha otevřela zamlčené pravdy, odizolované prostory vědomí. Vlastně tak léčila duchovní škody působené zakrýváním skutečnosti, která se jich týkala.

Když jsem uváděla v Itálii román *Každá věc at' dospěje na své místo*, říkala jsem vždycky, že nejde jen o to nahlédnout, jak to vypadalo v odvrácené části Evropy téměř půl století. Že román je stále aktuální, protože ukazuje, jak lidé mohou žít v každodenní absurditě, jak k ní mohou přispívat a na ní se přiživovat — ani si to neuvědomit, nepřipustit. A pak všechno zamést pod koberec.

Děkuji Igoru Dostálkovi i těm mladým lidem, kteří se už dávno rozběhli do všech možných divadel. Díky nim jsem poznala na vlastní oči, jaké to je, když dílo skutečně žije.

Nechce se mi mluvit o způsobech, kterými se odehrálo nemálo pokusů je naopak zabít. Není „pro pamětníky“ jak napsal kdosi povrchně, aby odradil, nacházejí je i mladí.

Právě vychází překlad Tvých básní italsky. Jak jsi vybírala, které přeložit? A překládala jsi sama? Překvapilo Tě něco z reakcí čtenářů?

Knížka je právě v tisku, co řekne který čtenář nevím, ale zatím je to snad největší literární překvapení, které přinesla moje práce mně. Svazek se jmenuje stejně jako moje česká sbírka *Tajné ohně* a vznikl, protože jej ze mne vydolovalo několik přátel z literárních kruhů. Zamilovali se do mých románů, divili se mému způsobu psaní, zajímali se taky o poezii, pár básní ostatně vzniklo italsky, něco i francouzsky.

Něco jsem přeložila, protože to přeložit šlo. Dala jsem to trochu dohromady, jen tak, z přátelství, pro zajímavost. Dál to pokračovalo nějak samo, až po další překlad, který mi dal pořádně zabrat. Verše se dostaly (zvláštní cestou přes jednu povídku napsanou na požádání italsky pro dvojjazyčný časopis *The Italian Review*) do prestižního nakladatelství Le Lettere ve Florencii. Řadu poezie tam vedou dva — z mého hlediska mladí — autoři a editoři, Diego Bertelli a Raoul Bovi. Když se k nim můj svazeček dostal, napsali, že chtějí víc.

A tak jsem začala překládat i básně nepřeložitelné — a nešlo to, přišlo mi až k pláči, jak to nešlo. Říkala jsem si,

že překládání poezie by se mělo zakázat. Aspoň v některých případech. Vycházejí z toho někdy úplně jiné věci. (Nebo bytosti? Pro mne jsou dobré básně živé.)

Se studenty probírat různé možné varianty a dobírat se významu a poetiky, té živé moci básně, je něco jiného. Ale poslat do světa slova, která si už musí stačit sama? Nebo slevit na tom, co báseň dělá básní? Nikdy.

Neměla jsem žádnou jistotu, že se mi překlad podaří, ale tvrdě, dlouho, namáhavě jsem pracovala, málem to vzdala, až mě jedné noci probudila jasná myšlenka: „Ty jsi autor, ty můžeš přece překládat, jak ty chceš. Můžeš měnit i nově tvořit!“ Našla jsem znovu odvalu i radost.

Mám takovou představu, že kořeny i podstata dobré básně jsou někde nad slovy a že se do slov vtělují. Vtělují se dobře, když jí odpovídají (a jsou pak pravdivé i krásné). Dalo by se o tom mluvit dlouho, je to velké téma a ještě větší umění. Něco se zázračně přeložilo skoro doslova, něco jsem musela napsat úplně jinak, něco dopadlo možná i líp než v původním znění. Co nešlo, nemuselo. Velká, hluboká zkušenost.

Přečetli to potom dvě kolegyně a dva spisovatelé. Hlavně dodávali odvalu, když něco nefungovalo, upozorňovali. Nejpečlivěji četl jako redaktor Diego Bertelli, radil mi hlavně co vyřadit. Nakonec myslím, že je to práce čistá a že tvoří celek, jako by to byl životopis duše. Neříkám, že té mé. Jako by se narodilo něco nového, skoro mě to leká, ale je to moje.

Fuochi segreti.

Horkou novinkou na českém knižním trhu jsou Tvé eseje o Jaroslavu Haškovi *Humor jako zvláštní rozměr vědomí*, které vyšly v nakladatelství Malvern. Hašek patří několik desítek let mezi autory, jimž věnuješ svoji zvýšenou pozornost. Boří Tvé texty stereotypní vnímání Haškových příběhů u českých čtenářů?

Kéž boří. Hlavně ať každý čtenář čte doopravdy a nezávisle. Nechci interpretovat, chci inspirovat. Protože velké dílo je nevyčerpatelnou inspirací, živou duchovní skutečností. Moje čtení Haška jde jinými cestami, než které se vyšlapaly za těch sto let od Haškovy smrti. Švejk se vysvětloval a omlouval „lidovostí“ a „lidem“, což je abstraktní slovo kované jako ideologická zbraň. Švejka odsoudili F. X. Šalda i Václav Černý, ještě ke stému narození Haška jsme si mohli přecíst, že nám kazí mládež a je vulgární... Hašek sám na takové útoky už

odpověděl. Krásnou češtinou ale ostře napsal, že se přece nedá o vojenském životě psát jazykem pražských salonů. Vždyť on ve Švejkovi odhaluje šílenou lež vtělenou do války.

Hašek a Kafka si zároveň, ve stejné době, stejně všimli absurdity světa. Pochopili, že moderní civilizace postavila svět na hlavu, že je absurdní. O sto let později to vidí každý, kdo není zarytě slepý, kdo se ještě dnes snaží hlavou dolů dál žít. Kafka rozehrává absurditu, která se zmocňuje lidského nitra a individuality, Hašek pořádně nasvítí, jak vypadá absurdita vnější. Švejk blbost zrcadlí, ti blbí vidí jako blbého Švejka, sebe nikdy...

Kafka je ctěn a čten všude na světě jako génius absurdity, Haška museli na mezinárodní scénu uvést Němci jako Max Brod, Kurt Tucholsky nebo Erwin Piscator. Dobře si ho ovšem okamžitě všimli velcí duchové českého umění, od Karla Čapka, Jiřího Voskovce a Jana Wericha po Bohumila Hrabala. Během těch čtyřiceti let, co jsem se k Haškovi vrátila, vnutilo se mi jako klíč k jeho geniálnímu románu slovo apokalypsa. Když jsem „Sešit“ věnovaný Haškovi posílala nakladateli, našla jsem podivuhodnou náhodou v článku o Jakubu Demlovi z roku 1983 tuto větu Jindřicha Chalupeckého: „Deml, Klíma i Weiner viděli současné dějiny jako apokalypsu, nikdo nedal tomu výraz důslednější, než Hašek...“

Pedagogové si stěžují, že dnes už mladí Haška nečtou... Zkušenost ovšem říká, že nemůžeme mladé lidi přivést k něčemu, co nemilujeme sami. Snad nejzákeřnější stereotyp, který jsem si uvědomila hned při prvním uvedení „Sešitu“ o humoru a vědomí je, že Švejkovi nemůžou rozumět ženy, protože nebyly na vojně. Je to klišé, je to nesmysl, je to předsudek. V mé knížce je esej inspirovaná románem ruského romanopisce a znalce Haška Sergeje Soloucha o lásce Jaroslava a Jarmily Mayerové. Utrzuje mě v přesvědčení, že nejvíc ze všech Haškovi rozuměla právě jeho žena. I pan Richard Hašek si to myslí. Muži se bohužel o Jarmilu spisovatelku i hluboce chápající manželku nikdy nezajímali. Jaroslav si jejího talentu skutečně cenil, jí přinesl jako první čtenáře čerstvého Švejka. Mám pocit, že se ženy po stu letech začnou probouzet.

Několik pánů kolegů mi sdělilo, že mladí dnes Haška nečtou, že ho počítají mezi nečtené klasiky. Je to otázka módy? Nebo zapomnění? Bylo by to jedno z nejhorších ochuzení české duše individuální i kolektivní, ale dá se docela rychle napravit, stačí probudit zájem. Klíčové otázky jsou nasnadě,

ať se rozlehnou jako zvony: jestli je většina profesorů na středních školách ženského rodu, jestli opravdu nečtou Haška ženy, jak pro jednoho z největších génů české literatury nadchnout kluky a holky? Haló, haló...

Je v plánu vydání dalších „Sešitů“?

Mám obrovskou radost, že Jakub Hlaváček, odvážný nakladatel Malvernu, nápad se „Sešity“ bral okamžitě a rád. V krásné podobě mi už předtím vydal dva svazky veršů, *Slyšet obrazy* a *Tajné ohně*. Nápad přišel, protože mi bylo líto, že si osmisetstránkové *Eseje o české literatuře*, které jsem vydala před deseti lety, koupí jen ten, kdo už hodně ví a je odvážný. Esej znamená pokus a moje „pokusy“ jsou tu pro všechny. Znělo mi v uších, co mi Drahoslava Janderová říkala, když kdysi se svým mužem Sergejem Machoninem „vydávali“ mé knížky v samizdatech: „Ať je to pro lidi!“ Ty eseje si to zaslouží, je tam plno věcí, které čtenář jinde nenajde. Trápila mě i tíha knihy, naříkal na ni nejvíc A. J. Liehm, kterému bylo přes devadesát, když vyšly, ale přečetl a měl je moc rád.

Jelikož jsem deset let pokračovala v psaní esejů a znovu četla autory, které nikdy nedočteme definitivně, protože se jejich knihy v čase proměňují a promlouvají nově a překvapivě, jako třeba Hašek, napadlo mě udělat právě „Sešity“. Na téma, lehké do ruky, do kapsy, do vlaku, pro osvěžení a hlavně jako pozvání do světa / do světla velkých umělců. Už mám další tři nebo čtyři doplněné, rozvinuté, víceméně připravené. Jde mi o to inspirovat čtení, upozornit na to, co uniká. Jako třeba náboženské téma u Hrabala, které teprve nedávno nasvítíl Pavel Hošek. Dvacet let před jeho *Hrabalovým evangeliem* jsem kvůli esejí *Hrabalova nebesa* na jedné konferenci sklídila hrubé napadení. Zato před rokem, na konferenci k Hrabalovu výročí v Nymburce, jsem žasla, jak se čtenáři i čtení velké literatury během doby mění a jak dochází k věcem podstatným. Díky nymburské konferenci vznikla další studie, *Hrabalův metarealismus*. Už se těším na „Sešit“, kde to obojí bude. Kundera a Skácel jsou prakticky připravení a jsou tu témata, která považuji za strhující... (V „Sešitech“ ovšem nebude z *Esejů o české literatuře* všechno, ten velký svazek je do ruky opravdu těžký, ale proč by nebyl, jsou tam velcí autoři a velké otázky, nebýt toho skvělého vydání, texty by třeba zapadly.)

Často v našich debatách zmiňuješ Jana Amose Komenského. Čím je pro Tebe osobně tak jedinečný?

Osobně, osobně... nemohla bych se zabývat literaturou, která mě nepřitahuje svým tajemstvím, do které se nezamiluji. Na celé dílo Komenského bych si nikdy netroufla, ale když jsem si uvědomila, že *Labyrint* je dílo zasvěcující, přišlo mi smutné vypořádat se s ním jako s čímsi pozoruhodným jen díky baroknímu jazyku a bohatství obrazů. To je přece málo, chybí to nejdůležitější. Komenský napsal *Labyrint* poté, co přišel o všechny své drahé, největší bolest a nejvyšší prosba mu otevřely duchovní zrak a vědomí. To neříkám jako metaforu. Materialistická moderní kultura nepřikládá důležitost duchovnímu životu, nebo si ho nevšímá, možná chybí adekvátní příprava. Pro Komenského a s Komenským jsem se mnoho naučila a ještě víc dostala. Myslím si, že dnes duchovní otázky nově ožívají, hlavně pro mladé lidi. Komenský je velký poutník i velký průvodce poutníka.

Svět se dramaticky mění. Za svůj život jsi zažila mnoho proměn — vnějších i vnitřních. Co bys vzkázala dnešní mladé generaci?

Aby poznala skutečné hodnoty. Aby se nebála. Aby se nedala. Aby byl každý vnitřně i vně svobodný, aby nepodléhali absurditě.

Sylvie Richterová a Romana Dominika Hrbatová při autor-ském čtení *Vidět ve všem něco víc* v Moravské zemské knihovně, 7. 6. 2016 (foto: Pavel Albert)

Sylvie Richterová a Jiří Pelikán na terase u Pantheonu,
Řím 1990 (foto: z osobního archivu Sylvie Richterové)

Sylvie Richterová, 2016 (foto: © Lucia Gardin)

Říkejte mi Sylvie

Seznamují nás andělé... nebo někdo takový, nadhodila před lety ve svých pětidílných vltavských *Osudech* Sylvie Richterové. Ti naši — strážní? — na tom začali nejvíc pracovat koncem října roku 2017, po její veřejné přednášce na pozvání Mirka Chocholatého z Katedry českého jazyka a literatury PdF MU v Brně. Tak prohlubující poznání týkající se slova, tvorby či ticha jsem dosud nepocítil. Její Švejk z konvolutu *Eseje o české literatuře* (2015) se mi stal dalším z apoštolů. Její nesení autora na úkor sebe — kupříkladu Věry Linhartové — zavazující, následováníhodné.

Jen mi prosím říkejte Sylvie, protože s tou profesorkou se nikdy nesžiji... Vyvlíkám se z ní jako ze staré kůže, ohradila se hned v úvodu našeho setkávání a následné korespondence. A záhy, jako málokdo z intelektuálů, přijala pozvání i mezi krávy! Bezpředsudečný rozhovor o „odtělení“, o „očíh v očišci“ anebo kráse verše, jež není přídavek: spíš důkaz věci nedokazatelné — a vykoupení (!), k čemuž přežvykování, všudypřítomnost mrvy, telat už od porodu odstavěných ponoukají, mi dovolil nahlédnout, jak je v těch časopiseckých interview vlastně zastřená. Za jakousi literární clonou. Jak za otázkami jen po domově, po životě za železnou oponou pozůstávají skutečné odpovědi týkající se i „domova“ v kosmogonii, i posmrtného putování kámalokou...

Připomíná to ohledávání Otokara Březiny bez přihlídnutí k jeho vědoucím theosofickým přesahům, jak nasvítíl D. Ž. Bor v monografii *Dítě andělů*. — Mnohé se třeba najde v jejích referencích ke Kunderovi, k románům *Totožnost*, *Slavnost bezvýznamnosti* („museli bychom vystoupit až nad padající anděly, dát život živému vědomí a inteligenci otevřené lásce v celé škále“), zkrátka na kunderovském pozadí „Boha ve světě bez Boha“; ovšem nejvíc snad o sobě poodkryla v posmrtném svědectví pro časopis *Anthroposofie* (červen 2023), když zesnul její osudový francouzský přítel a druh Michel Joseph, mimo jiné zakladatel pražské Školy Tycha Brahe, jemuž tam byla nepostradatelnou překladatelkou: „Výjimečnou pomůckou k práci na sobě byly individuální biografické konzultace na základě geocentrických, heliocentrických a prenatalních astrogramů. (...) Vždycky s naprostým respektem vůči individuální svobodě. Díky astrosofickému rozměru biografické práce se ‚umělecké dílo‘, jímž, jak říkal, je naše biografie, odhalovalo v objektivní podobě.“

Člověk pak, nic netuše, čte v jejím posledním románu: „Duše se hojí, když roste, a ten růst bolí.“ V poslední sbírce: „Eurydiku slyšet / peklem se dát rozsápat / V těle poezie vracet / lásku na svět.“ Nebo už v prvotině: „spatříš svoji pravou tvář / jako druhé, pro světlo neviditelné slunce“, případně „slova nevedou / slova tvoří kruhy“...

A která pak, ta pro Sylvii klíčová, to vlastně jsou? Řekl bych: anděl, antiteze, duše, láska, slovo, smích, ticho, umění, věčnost... Ale vlastně všechna slova! V jejich prvotnosti i pádu, neboť přece, vnímáno Sylviiným účastným, prohloubeným vědomím skrze „zařikání básně“: „Zranění zraje a spěje za lidské tváře zakládá vesmíry.“

Zdeněk Volf

Zdeněk Volf (1957), brněnský básník, pochází z Valašského Meziříčí. Vystudoval na Střední zemědělské-technické škole v Kroměříži veterinární obor. Absolvoval mimořádné studium češtiny a historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Spolupracuje s rozhlasem, své recenze a eseje publikuje v časopisech *Tvar*, *Kontexty* nebo *Protimluv*. Je autorem devíti básnických sbírek, deníkové knihy *Srdcář* a editorem dvou básnických antologií *Chlévská lyrika* a *Krátká báseň*. Psaní je pro něj bytostnou potřebou. V jeho poezii je patrné křesťanské směřování. Zároveň se dlouhá léta věnoval józe, judu, meditacím a makrobiotice. Působil jako insemínátor krav v okolí Mohyly míru.

Zdeněk Volf a Sylvie Richterová, Restaurant l'Eau Vive
v Brně 25. 3. 2022

Slova a ticho a smích

V roce 1990 bylo konečně možno podat přihlášku ke studiu české literatury na vysoké škole bez potupné kolonky Doporučení ke studiu, na které za normalizace troskotaly všechny moje pokusy. V září jsem jako šestadvacetiletý nastoupil studia a točila se mi hlava, z té možnosti, z toho dlouhého literárního hladu, z té přemíry knih, které jsem neznal, které se na mne valily, lákaly k četbě, vybízely k přemýšlení. Snad každý den vycházely další a další tituly, hltal jsem a tonul, vzrušený z diskuzí, zjitřený z četby, bloudil jsem posluchárnami, denními bary, nočním parkem. Mnoho knih, které jsem tehdy „musel mít“, jsem přečetl jedním dechem, řadu z nich nedočetl, některé dosud vůbec neotevřel, protože to prostě není v lidských silách. Místo toho jsem ovšem jiné četl opakovaně, neboť se pro cosi důležitého, co obsahovaly, staly mojí blízkostí — zakoušel jsem pravou slast čtenáře, který narazil na *svoji* knihu a ví, že přestože je tak málo času a tolik dalších knih čeká na jeho pozornost, on zůstane u této, neboť je v její moci „vykoupit“ celou hromadu jiných svazků. V takové chvíli člověk cítí, že bude-li číst pozorně právě tuto knihu, jako by tak trochu četl i celé regály těch dalších, o které tím pádem ztrácí zájem. Jednou z mých knih se tehdy stala i *Slova a ticho* od Sylvie Richterové.

Ten svazek překvapuje svou útlostí — a obsahuje přitom studie o díle Věry Linhartové, Milana Kundery, Jaroslava Haška, Jana Skácela, Vladimíra Holana, Ludvíka Vaculíka... „Můjtybože“, říkal jsem si, když jsem knihu prvně otevíral, to bude nutně něco povrchního, takový rychlý přelet nad zvuknou literaturou, jakých se v té hladové době objevovalo hodně. A pak už jsem jenom žasnul nad tou koncentrovanou pozorností k podstatnému, nad klidnou a dostředivou argumentací, vynalézavými souvislostmi, nad interpretací vzrušujících literárních textů, která se sama stává vzrušujícím literárním textem. Autorka knihy *Slova a ticho* výtečně užívala svá slova — a ticho.

Když nakladatelství ohlásilo vydání její další knihy *Ticho a smích*, „musel jsem ji mít.“ Opět jsem měl možnost zakoušet radost z jasné myšlenky a neokázalého a nerozbihávého argumentování, které je pokorné, ale neúhybné. Měl jsem při četbě co do činění s jednou z největších spás lidského života — smyslem pro humor. Opatřil jsem si Sylviin román *Každá věc ať dospěje na své místo* a podlehl síle vyrovnanosti, která vzlínala z textu jako poselství v době, která

má do vyrovnanosti daleko. Pak jsem četl podivuhodnou básnickou sbírku *Slyšet obrazy*, inspirovanou konkrétními malířskými díly. Autorčina dávná schopnost pronikavé interpretace se tady stala překvapivou a přitom zcela samozřejmou součástí její poetiky. A když jsem v Ostravě začal pořádat v klubu Les pravidelný pořad *Literární paseka*, pozval jsem Sylvii Richterovou do města, kde dosud literární vystoupení neměla. Přijela — a já měl možnost v divokém prostředí zaplněného ostravského klubu sledovat noblesu člověka, pevně a klidně opřené o vnitřní svět svých názorů, přesvědčení i pochybností. Myslím, že se tomu říká víra.

Tahle víra je obzvlášť přitažlivá. Přirozeně do sebe zahrnuje velikou vzdělanost i intuici a tvořivou imaginaci. Zůstává skromně útlá jako ten svazek, který jsem v dobách studií četl několikrát. Jsem jejímu působení šťastně vystavován pokaždé, když Sylvii Richterovou potkám. Je to víra nesená slovy, tichem i smíchem.

Petr Hruška

Petr Hruška (1964), básník a literární historik, studoval českou literaturu a literární vědu na Ostravské univerzitě a Masarykově univerzitě v Brně. Od roku 1994 působí v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR, kde se zaměřuje na literaturu 20. století, především na poezii. Českou literaturu vyučoval také na univerzitách v Brně, Ostravě a Opavě. Je uznávaným básníkem oceněným Státní cenou za literaturu, Magnesií Literou, Cenou Jana Skácela nebo Drážďanskou cenou lyriky. Knihy jeho básní vycházejí i cizojazyčně, verše bývají zhudebňovány různými uskupeními. Je také autorem krátkých próz, esejů a „odstavcových povídek“. Žije v Ostravě.

Sylvie Richterová, 1977 (foto: Umberto Andalini)

Absintový **klub LES**, Sřelničnř 2, Ostrava
Středa **18. 5.** 2016 ve **20** hodin!

XXVI. LITERÁRNĚ-HUDEBNŘ

PASEKA

Z VELIKÝCH MĚST

Na květnovou Paseku přivede

PETR HRUŠKA

dvojici věru netuctových literátů,
kteří Ostravu běžně nenavštěvují:

SYLVII RICHTEROVOU

(Jedna z největších osobností současné české literatury působící
dlouhá léta v Římě. Prózy z paradoxů existence, básně z úzkosti myšlení,
eseje o smřchu a vrcholech literatury, doslovy ke Kunderovým
románům.... Vůbec první čtení této mimořádné autorky v našem městě.)

a

MILANA OHNİSKA

(Básník vzácně intenzivní ironie a sebeironie, v níž je česká lyrika
odjakživa podvyživená. Brňák v Praze, zkušený nakladatelský redaktor,
zástupce šéfredaktora Tvaru. Verše z hořkosti a grotesky života,
ukrutně veselé. Neodolatelný sklon k vymřšení bykären.)

Zahrají

TICHĚ LODI

(Kotví v Olomouci. Jsou z houslí, kytary, hlasu a ticha, flotilu vede
René Müller nejčastěji za doprovodu admirála Romana Cermana.
Rádi proplouvají folkovými úžinami na širší vodní pláně.)

Součástí večera:

Anketní okénko investigativní reportérské dvojice Hajný-Sosna!

VSTUPNĚ DO KLOBOUKU!

Plakát z ostravského pořadu XXVI. Literárně-hudební Paseka
z velikých měst, 18. 5. 2016

Setkání se Sylvii Richterovou

Poprvé jsem se o Sylvii Richterové dozvěděla ve školní lavici a myslím, že jsem jí to nejspíš nikdy nevyprávěla. Byla jsem na brněnském gymnáziu, krátce po převratu, přelom zimy, možná už leden 1990. Seděla jsem v lavici a přečetla jsem si, že významná česká básnířka, spisovatelka a esejistka žijící v italském exilu vystudovala kdysi stejnou školu. Zapůsobilo to na mě, dokonce natolik, že jsem se začala pít po Sylviiých experimentálních prózách a poezii. Když jsem si pak o tři roky později konečně četla nerozsáhlý, ale podobou i formou intenzivní román *Rozptýlené podoby* (tuším, že vyšel v nakladatelství Mladá fronta), těšilo mě vědomí, že si čtu onu novelu od té své známé obdivované starší spolužačky. Není dokonce vyloučeno, že jsem si ten existenciálně laděný, poetický a melancholický text četla dokonce v daleké Arizoně, což jen zintenzivnilo můj požitek z četby. Ani tohle jsem, myslím, Sylvii Richterové dosud neřekla.

Jedno je ale jisté — díky našemu setkání — byť šlo jen o iluzorní setkání čtenářky s autorkou nad knihou — mě pak nepřekvapilo, když jsme se setkaly tváří v tvář, na knižním festivalu v Lipsku, roku 2019. Nějak se stalo, že jsme se daly do řeči na tramvajovém ostrůvku při cestě do hotelu, a bylo to, jako bychom se znaly odjakživa. Ten pocit porozumění, který jistě není daný jen tím, že jsme obě původem z Brna. Sylvie Richterová si přes svou erudici zachovává intelektuální svěžest a nadhled, což je kombinace osvěžující, veselá a vzácná. A nadhled provází i humor. Ne jízlivý, ne zlý. Takový, řekla bych, potutelný. Ostatně právě humor patří v jejím literárním bádání k základním stavebním kamenům, ačkoliv její záběr literární vědkyně je svou šíří a hloubkou neskutečný. Píše-li však Sylvie vědecké práce například o poezii, alespoň ty, do kterých jsem nahlédla, nikdy to nejsou suché akademické spisy, na to je sama příliš básnířkou.

Proto taky doporučuju Sylvii Richterovou do každé rodiny, jako vzácnou a vzdělanou ženu, jako jednu z nejvýznamnějších vědkyní, jako velkou básnířku a prozaičku, jako přítelkyni, ano je to tak: přeji Sylvii do každého semináře o bohemistice, do každé společnosti, ve které se melancholie jemně kloubí s jungiánským vhledem do absurdity bytí.

Drahá Sylvie, těší mě, že Ti aspoň takto — a opět na dálku — mohu popřát k narozeninám.

Dora Kaprálová

Dora Kaprálová (1975), spisovatelka, publicistka a dokumentaristka, pochází z Brna, kde vystudovala dramaturgii a scenáristiku na Divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění. Oceňovaná autorka knih pro dospělé i pro děti, tvůrkyně rozhlasových dokumentů a rozličných reportáží v posledních letech spolupracuje čím dál častěji i s českými divadly. Po prózách vydaných v nakladatelství Druhé město (*Berlínský zápisník*, *Ostrov*, *Utrpení a jiné žánry*, *Zimní kniha o lásce*) či Baobab (*Pan Nikdo a bílá tma*) vyšla její novela *Mariborská hypnóza* v nakladatelství Větrné mlýny.

Sylvie Richterová, 1963 (foto: Vilém Reichmann)

Jejich člověk, který se jim nepovedl

Když jsme na podzim roku 2022 otevírali část výstavy věnovanou brněnským prvním signatářům *Prohlášení Charty 77*, měla jsem ve své mysli několik prázdných míst. Jmen, která jsem dříve neslyšela a ke kterým jsem nedokázala přiřadit konkrétní tvář. Jméno Zdeňka Přikryla k nim patřilo. Svěřila jsem se s tím Jiřímu Müllerovi a ten mne hned následující rok na dubnovém slavnostním vyhlášení výsledků Ceny Bronislavy Müllerové seznámil s Petrem Přikrylem, synem Zdeňka Přikryla. Slovo dalo slovo, Petr Přikryl přislíbil, že fond svého tatínka věnuje Moravskému zemskému muzeu do sbírek našeho oddělení. Tak se i stalo. Na začátku letošního roku dovezl dvě bedny pečlivě uspořádaných dokumentů. A nejen to. Vypracoval i podrobný seznam, soupis dokumentů se vzácnými komentáři. Máme tak nejen představu o obsahu fondu, ale zejména podrobné informace o životaběhu Zdeňka Přikryla, o jeho vzestupech, pádech, prozření i rodinných konstelacích. Neznámý signatář se tak stal osobností, kterou mám (a budou mít i badatelé) možnost poznat nejbližší. Za to patří Petru Přikrylovi opravdu velký dík.

Zdeněk Přikryl se narodil 18. června 1932 v Krakovci na Dražanské vrchovině. Vyučil se v oboru krejčí v Prostějově, pracovní se však poté pohyboval v jiných oblastech. Vstoupil do Československého svazu mládeže, následně do Komunistické strany Československa. V politické kariéře stoupal vzhůru až do srpna 1968. Byl tedy dokonale „jejich“ člověkem, aktivním přívržencem komunistického režimu. Po prozření, že podstatou komunistického systému je zlo, našel v sobě sílu vzepřít se a vyrazit na vlastní — lidskou i politickou — cestu. Do té doby byl typickým reprezentantem určité části poválečné, mladé levicové generace. Ale nyní bylo jasné, že „se jim nepovedl“. Což následně znamenalo cestu do disidentských kruhů a brzy i do vězení. A pak pracovní zařazení výhradně v rámci manuálních profesí, sledování a výslechy StB.

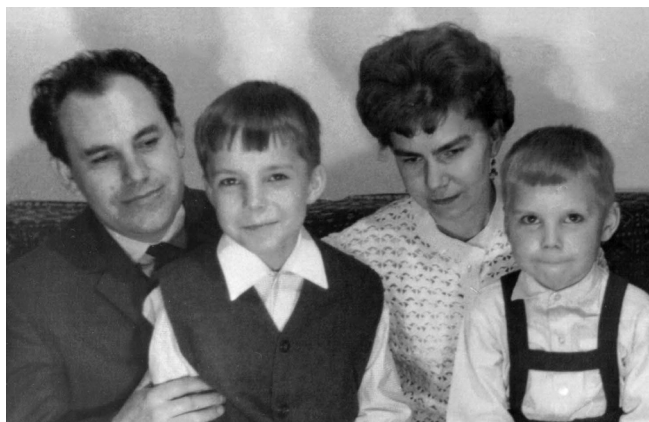
Navzdory tragickému úmrtí staršího syna se aktivně zapojoval do práce opozice a na konci prosince 1976 podepsal jako jeden z prvních v Brně *Prohlášení Charty 77*. Zůstal věrný svému levicovému pohledu na svět, působil jako předseda brněnské části organizace Obroda, se kterou vstoupil do dění listopadu 1989, a propojil ji s činností Občanského fóra. Byl zvolen předsedou Jihomoravského krajského národního výboru. Ve funkci však nesetřval dlouho, tento stupeň

veřejné správy byl tehdy programován k rozpuštění. Angažoval se politicky, zasazoval se především o moravské záležitosti a zahájil také důležitou spolupráci jihomoravských orgánů s okolními regiony, včetně Dolního Rakouska. Bojoval rovněž za záchranu budov Jihomoravského kraje. Tak, aby v budoucnu mohly být využity pro jeho potřeby, až bude — o čemž nepochyboval — regionální samospráva na této úrovni znovu obnovena.

Později vstoupil do zcela nového světa soukromého podnikání a podílel se například na projektech v rámci velké privatizace. Ani tehdy se nevzdával veřejné aktivity. Záleželo mu na vztazích se Slováky a byl předsedou Česko-slovenského výboru. Postupně se však Zdeňku Přikrylovi horšilo zdraví. Odešel do ústraní, ale stále se stýkal se svými přáteli z disidentských časů. Zemřel v Brně 30. července 2015.

-pp-

Fond Zdeňka Přikryla významně obohatil naši sbírku, v níž soustřeďujeme fondy brněnských signatářů *Prohlášení Charty 77*. Stále však pátráme po některých fondech dalších prvních signatářů. Jde zejména o dokumenty spjaté s osobnostmi Karla Čejky, Karla Fridricha, Zdeňka Pokorného a Aloise Vyroubala. Víte-li o tom, kde bychom je mohli najít, popřípadě máte-li kontakt na jejich rodinné příslušníky, prosím, ozvěte se nám.

Rodina Přikrylových, zleva: otec Zdeněk, syn Pavel, matka Ludmila a syn Petr, konec 60. let

Zdeněk Přikryl se zemským hejtmanem Dolního Rakouska Siegfriedem Ludwigem, 90. léta

Mezi nejvzácnější artefakty ve fondu Zdeňka Přikryla patří předměty z dob jeho věznění. Na fotografii šachové figurky vyrobené z chleba

Nové tváře ODKAZu

Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření oslavilo dne 1. dubna 2025 deset let své existence. Ohlédneme-li se za těmito roky, uvidíme několik výstav a katalogů, tisíce inventárních čísel zpracovaných fondů, akvizice nových fondů, články v odborných časopisech, desítky školních tříd na exkurzích a mnoho hodin studentských praxí. Hmatatelným výsledkem práce pak je v posledních třech letech rovněž tento bulletin. V myslích však zůstávají také lidé, kteří oddělením prošli. Zmínit musím Zdeňka Drahoše, Barboru Onderkovou, Demetera Malaťáka, Jana Krejčího a Martu Mrázovou. Každý z nich se postupně vydal na novou pracovní cestu, ať již v rámci muzea či mimo něj. Během letošního roku se personální složení ODKAZu proměnilo a rozrostlo o nové tváře. Od poloviny února posiluje naše oddělení Jana Klapilová, která se věnuje především fondu Jan Hus Educational Foundation, na starosti má také anglické překlady. Datem nástupu, ale i datem narození je mezi námi nejmladší Markéta Dudová, která převzala štafetu ve starosti o fond Jana Šimsy.

For our English Speaking Friends

The second issue of this year's bulletin ODKAZ focuses on writer, poet, translator, and essayist Sylvie Richterová, originally from Brno, who left for Italy in 1971 together with her husband Sergio Corduas and their daughter Milena. She subsequently worked as a professor of Czech Studies at universities in Rome, Padua, and Viterbo, alongside her own literary and translation work. She never lost touch with the Czech cultural environment. On August 20, Sylvie Richterová will celebrate a special life anniversary. Writer Dora Kaprálová and poets Petr Hruška and Zdeněk Volf reflect on their encounters with her and her work. The ODKAZ department has received a new addition to its collection – the archive of Zdeněk Přikryl, an early signatory of the *Charter 77 Declaration*. The archive was donated by his son, Petr Přikryl, who carefully organized the materials and compiled a detailed inventory with annotations. This issue also brings news of new additions to the department's team – colleagues Jana Klapilová and Markéta Dudová.

Odkaz — Čtvrtletník Oddělení dějin kultury
antitotalitního zaměření, číslo 2, ročník 3
Romana Dominika Hrbatová, Petr Hruška, Dora
Kaprálová, Petra Pichlová, Petr Přikryl, Sylvie
Richterová, Zdeněk Volf, překlady: Jana Klapilová
<https://www.mzm.cz/odkaz>
© Moravské zemské muzeum, 2025